

ATEBETÜ'L HAKAYIK ÜZERİNE KIPÇAK TÜRKÇESİ BAĞLAMINDA TESPİTLER

Can ÖZGÜR*

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 03.05.2021
Kabul Tarihi 30.05.2021
Yayın Tarihi 15.06.2021

DOI: 10.48147/dada.22

Yazar Bilgisi

* Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-9022-9874>

kipcakistan3@hotmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler

Atıf Bilgisi

ÖZ

Atebetü'l-Hakayık, 12. yüzyılda yazılmış manzum öğüt ve ahlâk kitabıdır. Edib Ahmed Yükneki tarafından Karahanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Eserde on üç bölüm, kırk beyit ile yüz bir tane dörtlük bulunmaktadır. Tamamı 484 mısradır. İlavelerle bu sayı 512'ye çıkmaktadır. Eserin kopyaları arasında, en iyi ve en eski tarihli olan Semerkand yazmasıdır. Bu nüsha, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü nr. 4012'de kayıtlıdır. 848 (1444) yılında Semerkand'da hattat Zeynelabidin tarafından istinsah edilmiştir. Uygur harfleriyle yazılmıştır. Diğer önemli bir yazması, Ayasofya Kütüphanesi nr. 4757'de kayıtlı bir mecmuanın baş kısmında bulunan Ayasofya nüshasıdır. 884 (1480)'te Abdurrezzak Bahşi tarafından İstanbul'da düzenlenmiştir. Metnin üst satırları siyah mürekkeple Uygur harfleri, alt satırları ise kırmızı mürekkeple Arap harfleriyle yazılmıştır. Eserin son olarak Hollanda yazması yayımlanmıştır (Çakmak, 2019).

Kıpçak Türkçesi, Türkçenin Orta Türkçe diye adlandırılan ve 13.-17. Yüzyılları içine alan tarihî döneminin alt kollarından biridir. Bu çalışmada Atebetü'l-Hakayık üzerine Kıpçak Türkçesi bağlamında (fonetik, morfolojik ve söz varlığı) yönünden tespitler konusu ele alınıp işlenmektedir.

Atebetü'l-Hakayık, Kıpçak Türkçesi, gramer, söz varlığı, tespitler.

Özgür, Can (2021). "Atebetü'l Hakayık Üzerine Kıpçak Türkçesi Bağlamında Tespitler". *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, Sayı: 2021/2, Haziran, s. 63-72.

**DETERMINATIONS ON ATEBETÜ & JUVENILE IN THE CONTEXT OF KIPCHAK
TURKISH**

Can ÖZGÜR*

Article info

Submitted 03.05.2021
Accepted 30.05.2021
Published 15.06.2021

DOI: 10.48147/dada.22

Authors info

* Prof. Dr.

<https://orcid.org/0000-0002-9022-9874>

kipcakistan3@hotmail.com

Eskisehir Osmangazi University,
Department of Turkish Language and
Literature, Eskisehir / TURKEY

Keywords**ABSTRACT**

Atebetü'l-Hakayık is an advice and ethics book in verse written in the 12th century. It was written by Edib Ahmed Yükneci in Karakhanid Turkish. There are thirteen chapters, forty couplets, and one hundred and one quatrains in the text. Whole book is consist of 484 lines. With additions, this number increases to 512. Among the copies of the work, the Samarkand manuscript is the best preserved and the oldest dated one. This copy is recorded in nr. 4012 in the Hagia Sophia Department of İstanbul Suleymaniye Library. It was copied by calligrapher Zeynelabidin in 848 (1444) in Samarkand. It is scripted with Uighur letters. Another important copy is the Hagia Sophia manuscript at the head of a magazine recorded in nr. 4757. in Hagia Sophia Library. It was edited in Istanbul by Abdurrezzak Bahşı in 884 (1480). The upper lines of the text are written in black ink with Uighur letters and the bottom lines with Arabic letters in red ink. Recently the Netherlands copy of this work has been published (Çakmak, 2019).

Kipchak Turkish is one of the sub branches of the historical period of Turkic which is called Middle Turkic and includes the 13th-17th centuries. In this research, the issue of findings on Atebetü'l-Hakayık in the context of Kipchak Turkish (on the levels of phonetics, morphology and vocabulary) is analyzed and discussed.

Atebetü'l-Hakayık, Kipchak Turkish, grammar, vocabulary, findings.

Cite this article as

Özgür, Can (2021). "Determinations On Atebetü & Juvenile in The Context of Kipchak Turkish". *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, Number: 2021/2, June, p. 63-72.

1. GİRİŞ

Türkçenin Orta Türkçe dönemi genelde: 1. Doğu (Karahanlı-Harezme), 2. Kuzeybatı (Kıpçakça), 3. Güneybatı (Oğuzca) şeklinde üçe ayrılmaktadır. Atebetü’l-Hakayık 12. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen manzum öğüt kitabıdır. Karahanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Atebetü’l-Hakayık Karahanlı Türkçesinin Kutadgu Bilig ve Divânü Lügâti’t-Türk’ten sonraki en önemli eseridir. Eserin mevcut yazma nüshaları yazıldığı tarihten birkaç yüzyıl sonraya aittir. Dolayısıyla bunların dili; coğrafi, tarihî ve kopyalayanın etnik kimliğine göre dil bakımından birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Eser üzerine geçmişten bugüne birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bugüne kadar araştırmalar daha çok altı nüshası ölçüt alınarak yapılmıştır. Son olarak eserin Hollanda nüshası yayımlanmıştır (Çakmak, 2019). AH üzerine 2018 yılında düzenlenen sempozyumda AH ile ilgili çeşitli bildirimler sunulmuştur. ** Çalışmamızda bu bildirimler gözden geçirilmiştir.

Kıpçak Türkçesi Orta Türkçe döneminin diğer kollarından biridir. Bu Türk yazı dili 13.-17. yüzyılları kapsar ve kendi içinde: 1. Bozkır Kıpçakçası (Kumanca), 2. Memlûk Kıpçakçası, 3. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi olmak üzere üçe ayrılır.

Ele alınan çalışmada karşılıklı verilerden hareketle, Atebetü’l-Hakayık (AH) üzerine Kıpçak Türkçesi bağlamındaki tespitler konusu ve problemi incelenmektedir.

2. GRAMER BAKIMINDAN TESPİTLER

2.1. DLT’e Göre

DLT’deki kayıtlara göre, Kıpçak Türkçesi çoğunlukla Oğuzcayla birlikte değerlendirilmiştir. Bu iki lehçe Türk dilinin Batı kolunda yer almaktadır. Kıpçak Türkçesi ve Oğuzcanın (Türkmence), o tarihlerde gramer ve söz bakımından birbirine yakın bir durumda olduğu görülmektedir (DLT: 4, 10, 11, 12, 13; DLT I-IV). Burada, DLT’deki Kıpçak Türkçesine ait gramer kayıtlarının AH’de görülen örnekleri karşılıklı olarak incelenmektedir.

2.1.1. b- ~ m-

DLT’de Suvarlar, Oğuzlar ve Kıpçaklar için, kelime başında **m-**’yi **b-**’ye çevirdikleri bilgisi geçmektedir (DLT I: 31). Bu verilen bilginin tersi istikamette Kıpçak Türkçesi **m-** tarafındadır (KHKD: 335). AH’de de aynı durum söz konusudur:

maņa (AH 65/314 - 61/266), *men* (61/266), *miņ* (AH: 69/359), *mun-* (76/448), *munça* (55/183), *muņa* (57/219), *munı* (46/62) vd. örnekler.

2.1.2. -d- ~ -y-

DLT’de Oğuz, Kıpçak, Tatar, Yağma, Toxsı, Yabaku, Kay, Çomullar’ın kelime ortasındaki dişler arası sızıcı (**đ**) harfini her zaman **y**’ye çevirdikleri ve hiçbir zaman **đ**’li söylemedikleri şeklinde bilgi verilmektedir. *kađıñ* > *kayıñ* (kayın ağacı), *kağın* > *kayın* (DLT I: 32). AH’de bu ses **đ** olarak korunmakla birlikte istisnalar da vardır. AH metninin ilavelerinde bir yerde *koyuptur* şekli geçmektedir (AH 81/507). Nüshalarda **y**’li şekillere rastlanmaktadır: *eygü*, *koy-*, *küy-*, *eyle-*, *toy-* gibi (AHG: 126).

2.1.3. -G- Ünsüzü

DLT’ye göre Oğuzlar ve Kıpçakların kelime içinde ve ek başında olan **ğ** ünsüzünü düşürdükleri bilgisi geçmektedir:

** Atebetü’l-Hakayık ve İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Sempozyumu (28-30 Haziran 2018, Ankara), *Yeni Türkiye İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı*, C. 1, 2019.

buşğan > *buşak* (içi sıkıntılı kişi) (DLT I: 154), *çumğuk* > *çumuk* (alakarga), *tamğak* > *tamak* (boğaz), *barağan* > *baran* (giden), *urağan* > *uran* (vuran), *tançğadı* > *tançadı* (bozuldu, çürüdü) (DLT I: 33).

AH'de bununla ilgili örnekler vardır:

kulağ (AH 61/266), *kerek* (13 tane), *tamağ* (1 tane), *tamak* (1 tane). Fakat *emgek* kelimesinde -g- düşmemektedir (AH 61/ 331). *kazğan*- fiilinde de ünsüz yerinde kalmaktadır (AH 62/ 273).

2.1.4. -ğan ~ -ak

DLT'de sıfat yapan *-ğan* ekinin Oğuzlar ve Kıpçaklarda hece başındaki *ğ*'nin atılmasıyla *-ak* şeklinde kullanıldığıyla ilgili kayıt vardır: *buşğan* > *buşak* (içi sıkıntılı kişi) (DLT I: 154).

AH'de birebir bu kelime geçmese de şu iki kelimedede bu ekin varlığını görebiliyoruz: *tuzak* (AH 98/456), *yum(u)şak* (AH 90/214, 215, 216).

2.1.5. -GUÇI ~ -DAÇI

DLT'de sıfat-fiil (ism-i fâil) ekinin Oğuz, Kıpçak, Yemek, Yağma, Suvar, Peçenek ve göçebe dillerinde *-GUÇI* yerine *-DAÇI* şeklinde olduğu belirtilmiştir: *barğuçı* > *bardaçı* (varan, varıcı) (DLT II: 32), *turğuçı* > *turdaçı* (kalkan, kalkıcı) (DLT II: 48), *bititküçi* > *bititdeçi* (yazdıran, yazdırıcı), *közetküçi* > *közetdeçi* (gözetken, gözetici) (DLT II: 318), *toğrağuçı* > *toğradaçı* (doğrayan, doğrayıcı), *oğrağuçı* > *oğradaçı* (uğrayan, uğrayıcı) (DLT III: 314).

KB'de her iki ekin örnekleri bulunmaktadır (Krh. T. G.: 170).

AH'de de her iki ekin örnekleri geçmektedir:

resul erni otka yüzin atğuçı

bu bir 'aybdın ötrü başın kesgüçi (AHG: 118).

Buna karşılık *-DAÇI* sıfat-fiil eki çok fazla kullanılmamıştır. Daha çok iyelik ve datif ekleriyle geçen örneklerde bu sıfat-fiiller çoğunlukla cümlenin öznesi durumundadır.

eliğ tuttaçımka egirse munga

cefa kıldaçınka yanut kıl vefa (AHG: 120)

Kıpçak Türkçesinde de her iki ek görülmektedir (KTÜA: 263)

2.1.6. Emir Kipi II. Çokluk Şahıs -η ~ -ηLAR

DLT'de diğer Türkler tarafından *-ηLAR* şeklinde geçen emir kipi II. çokluk şahıs ekinin, Oğuzlar ve Kıpçaklarda *-η* şeklinde geçtiği bilgisi yer almaktadır: *barıη* (Oğuzca ve Kıpçakça) > *barıηlar* (öbür Türklerce) 'varım' (DLT II: 64), *toğraη* (Oğuzca ve Kıpçakça) > *toğraηlar* (öbür Türklerce) 'doğrayın', *oğraη* (Oğuzca ve Kıpçakça) > *oğraηlar* (öbür Türklerce) 'uğrayın' (DLT III: 313, 314).

KB'de her iki şeklin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır (KTÜA: 263). AH'de çokluk II. şahıs emir eki *-η* şeklinde geçmektedir: *körüη* (AH: 62/274), *alınmaη* (AH: 63/284).

3. DİĞER TESPİTLER

3.1. Şart Çekimi

KB'de şart çekimi şahıs zamirleri ile yapılmıştır (KBG: 89, 135; KHKD: 74). Harezmi Türkçesinde hem şahıs zamiri hem de iyelik ekli şahıs ekleri kullanılmıştır (HAOT: 82). Kıpçak Türkçesinde eğilim çoğunlukla iyelik kökenli şahıs ekleri doğrultusundadır (KTG II: 243, 244).

AH’de geçen örneklerde ise iyelik ekli şahıs eklerinin kullanıldığını görüyoruz: *ersem, sözleseş, tegseş* (AHG: 90), *tileseş, bulsaş, bolsaş* (AHG: 106). AH’de yalnız bir yerde şart ekinden sonra şahıs zamirinin geldiğini görüyoruz: *aķı erni öggil öger erse sen* (AHG: 105).

3.2. -Ur, -DÜr Ettirgenlik Eki

AH’de ettirgenlik çatı eklerinden yuvarlak ünlülü şekiller kullanılmıştır: *aşındur-* ‘geçirmek’, *bildür-*, *öçüktür-* ‘kızdırmak’, *sewdür-* (AHG: 35); *buşur-* ‘öfkelenmek’, *ketür-*, *öçür-* ‘söndürmek’ gibi (AHG: 39).

Aynı durum Kıpçak Türkçesiyle yazılmış eserlerde de çoğunlukla görülen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (KTG 2: 167, 168, 177, 178).

3.3. -GAn

AH’de yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir: *arkağan, edergen, tolğan, sökölgen, uçğan* (AHG: 117). Kıpçak Türkçesinde de yaygın olarak kullanılmaktadır: *açğan, alğan, barğan, birgen* (KTG I: 142).

3.4. -GII, -GIU

AH’de yine yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil eklerindedir: *bakıĝlı, okıĝlı, tüşüĝli, birigli* (AHG: 115).

Kıpçak Türkçesinde o kadar yaygın değildir. Yuvarlak ünlülü şekilleri de vardır: *örtüĝlü, sevüĝlü* (KTG 2: 329). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde ekin -*VIU* şekli de bulunur: *ögövlü, titrövlü* (KTG 2: 329).

3.5. e ~ i

AH’de e/i problemi karışık bir görünüm göstermektedir. i’li şekilleri olan örnekler: *bir-, iş-, it-, iv-, kiç-, kiçe, kiş, minde* gibi (AHG: 12). e’li şekilde olan örnekler: *edĝü, emdi, erken, eşit-, keç-, keğim, neçe* (AHG: 13). Kıpçak Türkçesinde bu problemle ilgili bol miktarda ikili, karışık örnekler karşılaşılmaktadır (KTG 1: 10).

3.6. Hece Düşmesi

AH’de bildirme eki *tur-* fiilinden türemiş *turur* şeklinin bir örnekte düşerek *-tur* şekli görülmektedir: *koyup-tur* (AH: 81 / 507). Fiil olarak *koy-* fiili de sadece tek bu örnekte geçmektedir. Özellikle Memlûk Kıpçakçasında *tur-* fiilinin ekleşmiş, ekleşmemiş ve *t- > d-* değişimine uğramış, uğramamış örnekleri karışık olarak karşımıza çıkmaktadır: *barâbar turur, uluĝdur* (KHKT: 343); *andan durur, andandur, atdur* (KTÜA: 160); *yok-tur, aç-tur* (KTG 1: 152).

3.7. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

AH’de vurgusuz orta hece ünlüsü genellikle vezin gereği düşmektedir: *hedye, bulnur, bölünür, ötrü, elgi, köñli* gibi (AHG: 14). Kıpçak Türkçesinde de karşımıza çıkan bir özelliktir: *aĝzi, âşkâre* ‘görünen, belli’, *ayrı, boynu, burnı, karnı, oĝlı ~ oĝlu* gibi (KTG 2: 85).

3.8. -GA, -GAy

AH’de gelecek zaman ekinin örnekleri sınırlıdır. -*GU*’nun yanında -*GA* ve -*GAy* gelecek zaman ekleri de kullanılmıştır: *senamu ayugay seza bu tilim, açıĝ bolĝa yarın kodup barduķuñ* (AHG: 100). -*GA* ve -*GAy* ekleri Kıpçak Türkçesinde de kullanılmıştır: *kelgey biz, kelge biz, turĝay men, çizĝa biz* (KTG 1: 131).

3.9. -w-, -w

AH’de kelime ortasında ve sonunda bulunan asli -*b-*, -*b* seslerinin çift dudak sesi -*w-*, -*w*’ye dönüştüğü görülmektedir: *sew-, suw, tawar, yawuz* (AHG: 15).

Bu çift dudak **w**'si Kıpçak Türkçesinde de vardır: *awlan-*, *awuçla-*, *tewe* gibi (KHKT: 317).

3.10. +nIn, +nUñ

AH'de ilgi durum eki olarak **+nIn**, **+nUñ** kullanılmıştır: *söznüñ*, *anıñ*, *kişiniñ*, *erniñ*, *edibniñ* (AHG: 52). Kıpçak Türkçesinin yaygın ilgi durum ekinin bu ek olduğu, metinlerden anlaşılmaktadır: *balıknıñ*, *kökniñ*, *hannıñ* gibi (KTG 1: 64-65).

3.11. +nI

AH'de **+nI** belirtme durum ekinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu ekin bütün isimler (45 yerde), 1. ve 2. şahıs iyelik eklerinden sonra (10 yerde) örnekleri bulunmaktadır: *ajunni*, *başni*, *könjülni*, *yolni*, *özni*, *uluğlarni* (AHG: 54). Bu ek aynı zamanda Kıpçak Türkçesinin genel belirtme durum ekidir: *açlarni*, *ağaçni*, *ağzımnı*, *arpanı*, *kişini*, *bizni*, *aslannı* gibi (KTG 2: 193).

4. SÖZ VARLIĞI BAKIMINDAN TESPİTLER

DLT'de 9 fiil, 35 isim soylu kelimeye Kıpçakça kayıt düşülmüştür (Toprak 2003: 80-90). Kİ'de ise 48 civarında kelimeye Kıpçakça kayıt düşülmüştür. Bunları AH ile karşılaştırdığımızda uyuşan kelimelerin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

4.1. ađhak: ayak (Kıpçak, Yemek, Suvarlarda) (DLT I: 86).

→ (AH: Fihrist I) *ađak*

→ *ađak* ~ *azađ* ~ *ayak* (KTS: 2, 17, 16).

4.2. ben (Oğuz, Kıpçak, Suvarlar dilinde) (DLT I: 311)

Gerek AH'de gerekse Kıpçak Türkçesinde DLT'ye göre aksi durum söz konusudur.

→ *men* (AH: Fihrist XLIII)

→ *men* ~ *min* (KTS: 180, 184).

4.3. kök: 'kök, asıl' (Oğuzca, Kıpçakça) (DLT: 284)

→ (AH: Fihrist XXXIX)

→ 'asıl, ırk soy' (KTS: 156).

4.4. katlan-: yıgaç katlandı = ağaç meyvalandı (DLT III: 196)

→ AH'de aynı kelimeye 'katlanmak' anlamı verilmiş, fakat DLT'de verilen anlam daha uygun geliyor. 'Meyvalandır, yetiştir' şeklinde olabilir. Çeviride fihristte verilen anlam yerine 'çalış çabala' anlamı verilmiş. (AH: Fihrist XXXIV; 55/ 192, 89 / 192)

→ Kıpçak Türkçesinde Kİ'den alınan örnekte 'sabır ve tahammül etmek' anlamı verilmiş (KTS: 132).

4.5. kutul- 'kurtulmak' (Kİ: 83)

→ aynı şekilde (AH: Fihrist XLI)

4.6. tap- 'bulmak' (Kİ: 98)

→ (AH: Fihrist LX)

4.7. yapış- 'yapışmak' (Kİ: 119)

→ AH'de kelimenin ikinci hecesindeki ünlü yuvarlak biçimde geçmektedir (AH: Fihrist LXXI).

5. SONUÇ

Atebetü’l Hakayık üzerine Kıpçak Türkçesi bağlamında yaptığımız neticeleri şöyle sıralayabiliriz:

- 5.1. AH, DLT’nin tersi istikamette Kıpçakça gibi kelime başında **m-** tarafındadır.
- 5.2. AH’de kelime ortasındaki **đ** ünsüzü korunmakla birlikte bazı **y**’li biçimlere rastlanmaktadır.
- 5.3. AH’de kelime içindeki **ğ** ünsüzünün bazı düşen örnekleri görülmektedir.
- 5.4. AH’de, DLT’deki **-ğan** ekinin Kıpçakça eserlerde **-ağ** şeklinde olduğu bilgisine paralel iki kelime örneği bulunmaktadır.
- 5.5. AH’de **-GUçI** ve **-DAçI** sıfat-fiil eklerinin örnekleri geçmektedir. Yalnız **-DAçI** ekinin örnekleri daha azdır.
- 5.6. AH’de DLT’de emir kipi II. çokluk şahıs ekinin Kıpçaklarda **-η** şeklinde geçtiği bilgisine uygun olarak **-η**’li şekiller yer almaktadır.
- 5.7. AH’de şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.
- 5.8. AH’de Kıpçak Türkçesinde olduğu gibi **-Ur**, **-Dur** ettirgenlik eklerinin yuvarlak ünlülü şekilleri tercih edilmiştir.
- 5.9. AH’de **-GAN** sıfat-fiil eki Kıpçak Türkçesinde olduğu gibi yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil ekidir.
- 5.10. AH’de yaygın olarak görülen **-GIU**, **-GIU** sıfat-fiil eki Kıpçak Türkçesinde kısmen görülür.
- 5.11. AH’de **e/i** problemiyle ilgili **-e**’li ve **-i**’li örnekleri olan kelimeler söz konusudur. Kıpçak Türkçesinde bu problem giderek daha fazla ikili ve karışık bir manzara göstermeye başlamıştır.
- 5.12. AH’de tek bir örnekte *turur* fiilinin ekleşmiş şekli **-tur** görülmektedir.
- 5.13. AH’de ve Kıpçak Türkçesinde orta hece ünlüsü genellikle düşmektedir.
- 5.14. AH’de sınırlı örneği olan **-GA** ve **-GAY** gelecek zaman eki Kıpçak Türkçesinde de kullanılmaya devam etmiştir.
- 5.15. AH’de görülen çift dudak **w**’siyle ilgili Kıpçak Türkçesinde de örnekler vardır.
- 5.16. AH’de görülen ilgi durum eki **+nIη**, **+nUη** Kıpçak Türkçesinde de yaygın bir ektir.
- 5.17. AH’de görülen **+nI** belirtme durumu eki Kıpçak Türkçesinde de genel belirtme ekidir.
- 5.18. DLT’de ve KI’de Kıpçakça kayıtlı kelimelerden ancak 7 tanesinin AH’de görüldüğü tespit edilmiştir. Bu durumu AH metninin küçük olmasıyla, yani söz varlığının kısıtlı olmasıyla açıklayabiliriz.

KAYNAKLAR

- AH: Arat, Reşit Rahmeti (1992) *Atebetü'l-Hakayık (Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki)*, Ankara: TTK Yayınları.
- AHG: Gökdağ, Bilgehan Atsız (1989) *Atabetü'l-Hakayık Grameri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, Serkan (2019) *Atabetü'l-Hakâyık*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.: 115.
- DLT I, II, III, IV: Atalay, Besim (1985) *Divânü Lugati't-Türk Tercümesi*, C 1-4, Ankara: TDK Yayınları.
- HAOT: Ata, Aysu (2002) *Harezm-Altın Ordu Türkçesi*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 36 - Kebikeç Yayınları.
- KHKT: Sağol Yüksekaya, Gülden - Argunşah, Mustafa (2012) *Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kİ: Caferoğlu, Ahmet (1931) *Kitâb al İdrâk li Lisan al Atrâk*, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Krh.T.G.: Hacıeminoğlu, Necmettin (1996) *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- KTG 1: Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994) *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- KTG 2: Güner, Galip (2013) *Kıpçak Türkçesi Grameri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KTS: Toparlı, Recep - Vural, Hanifi - Karaatlı, Recep (2003) *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- KTÜA: Özgür, Can (2020) *Kıpçak Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Toprak, Funda (2003) "Divânü Lügati't-Türk'te Kıpçakça Kaydıyla Verilen Kelimelerin Tarihi Kıpçak Söz Varlığı İçindeki Yeri", *Türkoloji Dergisi*, C. 16, S. 2, s. 79-90.

EXTENDED SUMMARY

Middle Turkish period of Turkish is generally divided into three as: 1. East (Karahanlı-Harezmce), 2. Northwest (Kipchak), 3. Southwest (Oghuz). Atebetü'l-Hakayık is a verse advice book estimated to have been written in the 12th century. It was written in Karahanlı Turkish. It is the most important work of Atebetü'l-Hakayık Karahanlı Turkish after Kutadgu Bilig and Divânü Lügâti't-Türk. The current manuscript copies of the work are several centuries later than the date it was written. Therefore, their language; There may be some differences in terms of language according to the geographical, historical and ethnic identity of the copier. Many studies have been done on the work from past to present and continue to be done. Until today, most of the researches have been carried out by taking six copies as criteria. Finally, the Dutch version of the work was published (Çakmak, 2019). Various presentations on AD were presented at the symposium on AD in 2018. ** These reports were reviewed in our study. Kipchak Turkish is one of the other branches of the Middle Turkish period. This Turkish written language 13.-17. It covers centuries and is divided into three categories: 1. Bozkır Kipchak (Kumanca), 2. Mamluk Kipchak, 3. Kipchak Turkish with Armenian Letters. In the study discussed, the issue and problem of the determinations on Atebetü'l-Hakayık (AH) in the context of Kipchak Turkish are examined based on mutual data.

Atebetü'l-Hakayık is an advice and ethics book in verse written in the 12th century. It was written by Edib Ahmed Yükeki in Karakhanid Turkish. There are thirteen chapters, forty couplets, and one hundred and one quatrains in the text. Whole book is consist of 484 lines. With additions, this number increases to 512. Among the copies of the work, the Samarkand manuscript is the best preserved and the oldest dated one. This copy is recorded in nr. 4012 in the Hagia Sophia Department of İstanbul Suleymaniye Library. It was copied by calligrapher Zeynelabidin in 848 (1444) in Samarkand. It is scripted with Uighur letters. Another important copy is the Hagia Sophia manuscript at the head of a magazine recorded in nr. 4757. in Hagia Sophia Library. It was edited in İstanbul by Abdurrezzak Bahşı in 884 (1480). The upper lines of the text are written in black ink with Uighur letters and the bottom lines with Arabic letters in red ink. Recently the Netherlands copy of this work has been published (Çakmak, 2019).

Kipchak Turkish is one of the sub branches of the historical period of Turkic which is called Middle Turkic and includes the 13th-17th centuries. In this research, the issue of findings on Atebetü'l-Hakayık in the context of Kipchak Turkish (on the levels of phonetics, morphology and vocabulary) is analyzed and discussed.

In DLT, 9 verbs and 35 noun noble words were recorded in Kipchak language (Toprak 2003: 80-90). In CI, around 48 words were recorded in Kipchak language. When we compare them with AD, it is seen that there are very few words that match.

The results we have made on Atebetü'l Hakayık in the context of Kipchak Turkish can be listed as follows: AH is on the m- side at the beginning of the word like Kipchak in the opposite direction of DLT. Although the bazı consonant in the middle of the word is preserved in AH, some forms with y are encountered. Some falling examples of the consonant ğ in the word are seen in AH. In AH, there are two examples of words parallel to the information that the suffix -ğan in DLT is in the form of -ağ in Kipchak works. In AH, examples of -GUÇI and -DAÇI adjective-verb suffixes are mentioned. Examples of the -DAÇI suffix alone are fewer. Imperative mode in DLT in AH II. In accordance with the information that the majority person suffix is in the form of -ŋ in Kipchaks, there are shapes with-. Possessive origin individual suffixes were used in the suffixing of the condition in AH. In AH, as in Kipchak Turkish, the round vowel forms of the suffixes -Ur, -Durturgenlik were preferred. The adjective-verb suffix -GAN in AH is the commonly used adjective-verb affix as in Kipchak Turkish. The suffix -GII, -GIU adjective-verb, which is common in AH, is partially seen in Kipchak Turkish. In AH, there are words with examples with -e and -i related to the e / i problem. In Kipchak Turkish, this problem has started to show a more and more binary and mixed picture. In AH,

in a single example, the added form of the verb turur is -tur. In AH and Kipchak Turkish, the middle syllable vowel is generally reduced. The future tense suffix -GA and -GAy, which are limited examples in AH, continued to be used in Kipchak Turkish. There are also examples in Kipchak Turkish regarding the double lip w seen in AH. The affinity suffix seen in AH + nİŋ, + nUŋ is also a common suffix in Kipchak Turkish. The + nI signification suffix seen in AH is also a general designation suffix in Kipchak Turkish. It has been determined that only 7 of the words recorded in Kipchak in DLT and CI are seen in AH. We can explain this situation by the fact that the text AH is small, that is, its vocabulary is limited.

Keywords

Atebetü'l-Hakayık, Kipchak Turkish, grammar, vocabulary, findings.